

Yleiskatsaus pohjoismaisen kansalaiskasvatuksen historiaan

Petteri Hansen

Mette Buchardt, Pirjo Markkola ja Heli Valtonen (toim.) 2013. Education, state and citizenship. Helsinki: Nordic Centre of Excellence Nordwel. (Nordwel Studies in Historical Welfare State Research 4). 263 s.

Hyvinvointivaltiota tutkivan pohjoismaisen huippuyksikön *NordWelin* (*The Nordic Welfare State – Historical Foundations and Future Challenges*) neljäs kirjajulkaisu (Education, state and citizenship) tarkastelee nimensä mukaisesti kasvatuksen, valtion ja kansalaisuuden kysymyksiä pohjoismaisessa historiakontekstissa. Ajanjaksollisesti artikkelien tarkasteluvälit rajautuvat 1800-luvun puolivälistä 1900-luvun puoliväliin. Johdanto mukaan lukien teos koostuu yhteensä kymmenestä erillisestä artikkelista, joita ei ole jaoteltu yläteemoihin. Tästä huolimatta teoksesta voidaan tunnistaa kaksi pääteemaa: kasvatuksen ja uskonnon tehtävien vähittäinen eriytyminen valtiojärjestelmän sisällä sekä opettajuus ja erityisesti naisten opetuslalle kouluttautuminen.

Teos lähtee liikkeelle kirjan toimittajien yhteisellä johdanto-osuudella, jossa kuvaillaan yleisellä tasolla pohjoismaisten kasvatusjärjestelmien ominaispiirteitä, kuten kaikille saavutettavaa koulutusta ja opetusalan professionalisoitumista. Ensimmäisessä varsinaisessa artikkelissa Pauli Kettunen havainnollistaa kolmen tapauksen avulla ammattikasvatuksen organisoitumisen taustalla vaikuttavia keskenään osin jännitteisiä ja päällekkäisiä sosiaalisia intressejä. Samalla Kettusen teksti haastaa vallitsevaa käsitystä, jonka mukaan ammattikasvatuksen kehittämisyrittäykset olisivat liittyneet pelkästään teollistumisen tarpeisiin vastaamiseen.

Teoksen kolmas, neljäs ja viides artikkeli muodostavat yhden teoksen kahdesta pääteemasta käsitellen teologian, uskonnon ja luterilaisuuden vaikutusta 1900-luvun taitteen pedagogiikkaan sekä koulutuksen organisoitumiseen Tanskassa, Ruotsissa ja Suomessa. Aihealueeseen aiemmin perehtymätöntä lukijaa puhutteli näistä teksteistä lähinnä vain Sofia Kotilaisen kiertokoulujen merkitystä tarkasteleva teksti, jota oli rikastettu havainnollistavine henkilöesimerkkeineen.

Teoksen kuudes, seitsemäs ja kahdeksas artikkeli ja samalla toinen keskeinen teema liittyy opettajuuden muotoutumiseen julkisen koulutusjärjestelmän syntyhetkillä Suomessa ja Islannissa. Opettajuutta on näissä teksteissä tarkastelu sosiaalisen ja alueellisen koheesion, professionalisoitumisen sekä erityisesti naisten kouluttautumisen ja ammatinharjoittamiseen liittyvänä kysymyksenä. Näistä esimerkiksi Olof Gardarsdottirin teksti tuo kiintoisalla tavalla esille sen kuinka Islannin syrjäseuduilla opettajan työ oli tyypillisesti sivutyö paikallisille maanviljelijöille ja kalastajille. Marianne Junilan naisten opettajaksi kouluttautumista käsittelevä artikkeli kuvaa puolestaan terävästi ”naisen paikkaa” opetuskentällä hahmotellen näin samalla koulutusjärjestelmän sisäisten lasikattojen varhaista muotoutumista.

Teoksen kaksi viimeistä artikkelia liittyy korkeakoulutukseen 1900-alkupuolen Suomessa ja Norjassa. Näistä Mervi Kaarnisen teksti käsittelee Helsinkiin 1925 perustetun Kansalaiskorkeakoulun, eli nykyisen Tampereen yliopiston perustamisen taustalla vaikuttaneita kansainvälisiä malleja sekä tahtoa parantaa yleisiä kansalaisvalmiuksia. Kaarninen tuo esille myös sen kuinka koululla oli keskeinen merkitys naisten ammattikentän laajentajana.

Kirjan viimeisessä tekstissä Jorunn Sem Fure valaisee lukijalle entuudestaan tuntematonta, norjalaisten opiskelijoiden ja opettajien kansallissosialistista hallintoa vastaan käymää taistelua.

Education, state and citizenship on kokonaisuudessaan kelpo teos. Aikaväliltään ja aihepiiriltään laaja teos tarjonnee kiintoisaa sisältöä monille esimerkiksi historian, etnologian, kasvatuksen ja sosiaalipolitiikan kysymyksistä kiinnostuneille lukijoille. Kirja tuo hyvin esille nykyisten koulutukseen liittyvien hyvinvointi-, demokratia- ja tasa-arvodieskurssien pitkät ja sitkeät juuret. Tekstien taustalla olevat tutkimusaineistot on tuotu hyvin esille ja tutkijoiden tekemät rajaukset tuntuvat ainakin lukijasta perustelluilta.

Education, state and citizenship –teoksella on kuitenkin ongelmansa. Ensinäkin teoksen aihepiiriin ja ajanjakson ollessa näin laaja, kovinkaan yhtenäistä lukukokemusta teos ei tarjoa. Toisaalta tekstien epäyhtenäisyys alkaa lukijasta tuntumaan sitä perustellummalta, mitä pidemmälle kirjaa lukee. Eri pohjoismaiden kehityskulkujen epälineaarisuus, sekä hyvinvointivaltiodiskurssien lomittaisuus asettaa kuvaukselle omat reunaehdot. Yksinkertaista viin erontekoihin perustuva artikkelien teemoittelu olisi saattanut pikemmin vähentää kuin lisätä yksittäisten artikkelien ja samalla koko teoksen totuudenmukaisuutta.

Teoksen mainittavana puutteena on kuitenkin liiallinen keskittyminen opettajiin ja opetukseen opiskelijoiden, oppilaiden ja oppimisen kustannuksella. Lisäksi tekstejä vaivaa yleinen haluttomuus siirtyä hyvinvointivaltiodiskurssien ulkoreunoille ja käsitellä yhtenäiskulttuuriin pyrkivän hyvinvointivaltio-politiikan kipupisteitä ja varjoalueita — eli juuri niitä alueita joilla hyvinvointivaltiot kasvatusjärjestelmiensä kautta omaa sosiaalista ykseyttään määrittävät. Käytännön tasolla tällaisia aihealueita ovat esimerkiksi yksityiskoulujen rooli sekä kulttuurillisten ja kielellisten vähemmistöjen koulutuskysymykset. Jälkimmäisen osalta lukija jäi pohdiskelemaan esimerkiksi saamelaiden koulutusasioiden hoitoa viime vuosisadan taitteen Suomessa (katso Inkeri Ahveniston arvio tässä numerossa), Ruotsissa ja Norjassa. Myös esimerkiksi Tanskan valtiollinen koulutuspolitiikka Grönlannissa tarjoaisi mielenkiintoisen tutkimuskohteen ”hyvinvoinnin levittämisen” ja valtiollisen koulutusjärjestelmän ykseyden ilmaisemisen ongelmasta. Edellä mainittuja puutteita ei korvaa se, että monet teksteistä lähestyvätkin koulutuksen sosiaalisia kysymyksiä koulutuksen alueellisen saavutettavuuden ja naisten aseman kautta.

Toinen oman arvion perusteella teoksen tunnettavuutta ja luettavuutta heikentävä tekijä liittyy kirjan harmahtavaan ulko- ja sisäasuun. Raikkaampi ulkoasu sekä historiallisten tekstien elävöittäminen esimerkiksi kuvilla saattaisi houkuttaa useamman lukijan kirjan tekstien pariin. Jos nämä edellä mainitut, osittain muotoseikkoihin ja makuasioihin liittyvät asiat sulkee arvostelun ulkopuolelle, kirja tarjoaa kiintoisan näköalan pohjoismaisen kansalliskasvatuksen rakenteistumisen historiaan.

KM Petteri Hansen on jatko-opiskelija Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksella.